

Lázáry René Sándor

Néhány egykori költemény

(Válogatott versek, 1899–1919)

Válogatta és közléteszi
Kovács András Ferenc

A Bookart kiadása
Csíkszereda, 2019

Prelúdium egy Lázáry-válogatáshoz

LÁZÁRY RENÉ SÁNDOR még a XIX. század második felében, Lázáry Ferenc és Marie-Sophie Baray első gyermekeként, 1859. szeptember 17-én született Kolozsvárott. Iskoláit szülővárosában végezte. Felsőbb tanulmányait is a kolozsvári univerzításon kezdhette el, de hamar Franciaországba távozott – huzamosabban ott folytatta, igaz, hosszabb-rövidebb intermezzókkal, Párizs és Montpellier egyetemein. Többek között klasszika filológiát hallgatott, kiváló romanista hírében állott, de ez még távolról sem bizonyított. Mindenesetre latin és francia szakos tanár lett. Kései hazatérte után is elég sokat bolyongott – nehezen, alig tudott hosszabb ideig el-elhelyezkedni valahol, szinte képtelen volt kitartóan megülni, megmaradni egy-egy munkahelyen, bármilyen munkakörben vagy beosztásban is dolgozhatott. Egy ideig még tanügyi hivatalnokként is tevékenykedett, de mégsem lehetett rendes vagy kinevezett – csak néha meghívott, esetleg kiegészítő vagy helyettes tanár. Voltaképpen egész életében magántanárként működött csupán – ez lett a főfoglalkozása. 1890-től már főleg Marosvásárhelyen élt, ha éppen nem másutt tartózkodott, mert ha tehetette, meglehetősen el-eltűnt – űzötte, folyton nyughatatlanul meg-megfutott a városkából, mert (akárcsak már ifjabb korában is) gyakorta, hosszan és sokat, s tán sokfelé utazgatott a kontinenseken, de persze, mindig visszatért a földi messzeségekből, hogy más földi közelségekben és más világi közelítésekben vergődhesen tovább. Végtere így volt, s végül is Marossárpatakon halt meg 1929 őszén, október utolsó vagy november első napjainak valamelyikén.

REKONSTRUÁLNI LÁZÁRY SORSÁT utólag már (és most még) elég nehéznek mutatkozik, hiszen kanyargós, szaggatott, olykor szenvedélyesnek, tán kissé hányatottnak is tűnő életútja sem rajzolható meg pontosan – homályos részek, rések,

ISBN 978-606-8994-19-2

© Kovács András Ferenc, 2019

© Bookart, 2019

hézagok, hiátusok, rejtélyek és hiányok bőven adódnak. Tisztázhatatlan egyelőre szinte minden. Nincsen elég Lázáryra vonatkozó kordokumentum, magányos, emberi és poétai pályaképe is alig adatolható. Nagyon kevés konkrét adat maradt utána – csak annyi, amennyi a hátrahagyott költeményeiből, a versek datálásából, illetve különféle töredékeiből, apró és elegendő följegyzéseiből egyáltalán kiolvasható még. Nem tudhatni azonban, hogy éppen egy jelentős, fontosnak tetsző és föltárandó költői hagyatékkor szakos darabjai között kutatunk-e? Mert néha úgy tűnik, hogy (miként óvatlan, rossz, műkedvelő régészek) csupán egy föltárhatatlan, beláthatatlan kiterjedésű hajdani romváros, avagy egy ismeretlen terjedelmű életmű fölösleges, forró homokba süppedt törmelékei fölött sétálgatunk, toporgunk, járkálunk föl-le öntudatlanul.

SOK RÉTEG LÁTHATATLAN kézirat, köteg, végleges változat és bevégzetlen, abbahagyott variáció, rengeteg verscsíra vagy rögtönzés rakódhat egymásra még. Sok resztlí és sok változat maradt utána. Lázáry többször is átírta, átjavította, átmásolta a végül hátrahagyott verseinek, feljegyzéseinek (feltételezhetően) teljes anyagát. Kínosan, hosszabb megszakításokkal, elhallgatásokkal, eléggé rapszodikusán írt – roppant rendszertelennek vélhetően... Mégsem rendszertelenül, hiszen a huszadik század tízes éveitől maga kezdte el megszerezni (külön kötetekbe, ciklusokba válogatni, vagy csak pusztán az életének időrendjébe rakni) verseit és töredékeit. Első versei még 1874 nyarán, az utolsók pedig 1929 őszén keletkeztek. Lapokban publikálni (mostani ismereteink szerint) semmit, sehol sem publikált – életében egyetlen kötete sem jelent meg. Költeményeit bizonyára csak keveseknek, csak a családnak és szűkebb baráti körének, csak a közeli vagy távolabbi jó ismerőseinek mutathatta meg, küldhette el levélben, esetleg. A korabeli Magyarországon és Erdélyben (Budapesten, Debrecenben, Nagyváradon, Kolozsváron, avagy Marosvásárhelyen is) csak néhányan, igen kevesen ismerhették, de szerte a nagyvilágban, a nyugati külhonokban (például a francia földön és Angliában) azért jónéhány rokona és régi barátja akadt még... Főleg a hozzá legközelebbi lélek: Lázáry Etelka Atala, azaz családi, gyermekkori becenevén: Lea, Leácska, a húga, aki a tizenkilencedik század nyolcvanas éveitől már Párizsban élte le életét.

MŰKEDVELŐ? AVÍTT? POÉTA volt-e végül is, vagy csak egy költelmi kalandor, egy méltán elfeledett dilettáns, nagyon ódon – no de költő volt-e egyáltalán Lázáry René Sándor? Csak annyi tudható, hogy költeményeinek legelső (bár elenyésző) része, csupán egyetlen vékony köteg verse még 1992 augusztusában került elő a marosvásárhelyi Molter Károly-féle, irodalomtörténeti jelentőségű hagyatékból. A hirtelen, sőt: hihetetlen fölfedezést követő filológiai kutatómunka, illetőleg a nehéz és szövevényes életrajzi nyomozás eredményeképpen még jónéhány lappangó Lázáry-kéziratra bukkantunk később – kezdetben kisebb, aztán mind nagyobb adagokban, de szinte mindig véletlenszerűen, a Teleki Téka állományában, továbbá más, korabeli (részben családi, részben baráti) hagyatékokban is. Igen terjedelmes, bár eléggé szétszórt lírai életműről lévén szó, még a Lázáry-versek és verstöredékek, változatok meg másolatok, átírások és fordítások, vagy költői fragmentumok számát tekintve sem bocsátkozhatunk elhamarkodott számításokba, sem előzetes mérlegelésekbe. Persze.

PERSZE, RENDEZNI, OLVASHATÓVÁ tenni mindent annyira lassú munka, nehéz kín! Hosszas idő még figyelmesen átolvasni, kibetűzni, felmérni, összevetni, cédulázni, rendszerezni, jól kikutatni, közölni, jegyzetelni, satöbbi – egy ekkora terjedelmű, enyhén labirintikus, túlzottan variatív lírai hagyatékot, egy ilyen töredékes állapotban leledző, ilyen sokféle, több helyről, több rétegből összegyűjtött szöveganyagot, mint a Lázáry René Sándor életműve... De ha mégis megsaccolható volna, akkor most megkockáztatnám azt a vakmerő feltevést, hogy jelenleg épp körülbelül 600 fölött járhat (az 1874 és 1929 közötti időszakból származó) Lázárynál föllelhető és azonosítható költészeti darabok száma. Az általunk mindeddig el- és fölismertek legalábbis ennyire tehetők... Viszont a folyvást már-már egésznek mutatkozó szövegkorpusz még újabb, váratlan meglepetéseket is tartogathat számunkra – földolgozása ezért roppant időigényes, hosszú évekre rúghat, tán még egy röpké évtizedbe is beletelhet, ám kétségtelenül folyamatban van. (Mert a rejtélyes lényeg, a mindenkori poézis titka mindig magában a folyamatban van.)

POSZTUMUSZ MŰVET, POSZTUMUSZ olvasatokat tartanak kezükben még ismeretlen, de máris posztumusz olvasók. Most éppen Lázáry René Sándor legelső, és mégis posztumusz verseskötetét. Pontosabban: csak egy szűkre szabott, szerényebb, alkalmi versválogatást magából a posztumusz teljesből, annak is csak egy behatárolt darabkájából, de így is egy (majd később) eljövendő, megtervezett egészből, Lázáry összes költői munkáiból. Ezt a harmincöt verset a még fölfedezésre váró poétai életmű mintegy húsz évnyi periódusából, az 1899 és 1919 közti időszak kilencvenöt darabjából magam válogattam össze, még hozzá a Lázáry-hagyaték nagyon különböző helyeiről... Különböző verskötegekből, paksamétákból, más-más sorozatokból, besorolásokból valók – én csak a kijelölt húsz év megfelelő időrendjébe helyeztem be mindet, és így (egyéb jegyzetek nélkül) teszem közzé most őket. Talán elnézik nekem, esetleg megengedhető is, hogy eme posztumusz és legelső Lázáry-válogatás verstömbje elé is én választottam ki most kezdésül a mottót: Csontváry Kosztka Tivadar egyik kései verstöredékét. (Különleges, totális előjátéknak szántam – nyitányként tán igazán illenék Lázáry még ismeretlen versvilágához.)

MEMENTÓKÉNT PRELÚDIUMOT PRÓBÁLTAM írni egy posztumusz, magányos verseskönyv elé – viszont ez a Lázáry-válogatás is voltaképpen prelúdium csupán valamiféle reménybeli máshoz: a megsejtetthez, a teljes egészhez. Részkérdés marad még, hogy mi és mennyi mutatható föl így egy immár elfeledett lírai életműből? Erre a könyvre különben az adott elszalaszthatatlan alkalmat, hogy idén százhatvan éve született, és szintúgy idén kilencven éve halt meg az, aki ezeket az egykori költeményeket írta – s talán csak bennük, általuk él, bolyong még Lázáry René Sándor.

Marosvásárhelyen, 2019. október 9. és október 29. között

Kovács András Ferenc

*„Az égboltozat tele
van megszámlálhatatlan csillagokkal,
a földünk tele van
megszámlálhatatlan
intellektumokkal
talentumokkal.
Hogy hol jártak – hol nem
jártak, keressétek a vándor
madarakkal.”*

(Csontváry Kosztka Tivadar)

Álom a lét

*„A vida é sonho.
A világ iszonyú.”*

Álom a lét: a gyerek fiatalkán
Szunnyad a férfi szívében.
Álma se sejtheti még: mire
Ébred az agg a halálban?

Maros-Vásárhely, 1899. szeptember 17.

Thanatophobia

Sötétül... Égi szürkesség süvölt, nyüszít
A csipkefodrá szemfedők fölött... Meredt
Mezők feküsznek, gyásztalan terek. Fagyott
Göröngyöket, vén csontokat csiszol, gurít
Gödörbe csönd – s ropogtat is, mint rossz diót
Karácsonyeste gyermekek, ha játszanak
Még boldogan, míg sárrögök s aranydiók
Görögnek át az éjszakán... Ó, csillagok!
Elfekszem én, akár a föld, fölbámulok –
S nem értem árva röptüket, nagy Istenem!
Mi lett? Mi lett, s mi lesz belőlem itt? Miért
Szeretni tudni, enni-inni, játszani,
Habzsolni szép, felélt időt, s feledni tán:
Mivégre is volt annyi vágy, csók, fájdalom?
Mivégre annyi olvasás, gyönyörködés,
Mivégre éhszomj, öntudatlan értelem –
S mért írni néha verseket haszontalan?

Sötétedem. Csak fekszem én, s csodálkozom,
Hogy negyven év milyen hamar, könyörtelen
Suhog velem – s már nélkülem lobog tovább
Vidéki purgatóriumban életem!

Maros-Vásárhelyt, 1899. december 29-én

Berzsenyihez

Dúl-fúl, zúg Boreas, fúj a Somostetőn,
Zordon tél dühe tör fákat a dombokon –
Istenszéke körül kőhavasok farán
Szélben hörgenek ordasok.

Dermedt csönd merevül rég a Maros vizén,
Csörren, mint agathyrs ékszer, a jégszakáll –
Tisztult éjszaka jó, hótakaró ropog,
Meg-megroskad a tűz, kihűl.

Hangom hallod-e most, büszke magyar Horác,
Bús dalban honoló Berzsenyi Dániel?
Kedves Flaccusodat bújom – a könyvlapon
Lomhán pillog a lámpafény...

Nincs falernumim, óh, sem Thaliarchusom,
Én töltöm ki magam még maradék borom –
Mértékkal fogyogat, s félrefolyik, ha már
Túlcsordult a megélt idő.

Végzettel ne vesződj, lakd a jelenvalót!
Bármit hozhat a sors, semmit a holnapok –
Széjjelpörget a perc, mint leszakadt sötét
Gyöngysort Júlia melle közt.

Maros-Vásárhelyt, 1899. dec. 31. – 1900. jan. 1.

Tartalom

<i>Prelúdium egy Lázáry-válogatáshoz</i> (Kovács András Ferenc)	5
Álom a lét	11
Thanatophobia	12
Berzsenyihez	13
Orphica (I-IX)	14
Mint Baalbek, Byblos, Petra, Palmyra	17
Abiság	18
Halott férfiak szelleméneke	23
Villoni sírvers	26
Önarckép, visszfény Párisból	27
La Grenouillère	28
Hommage à Vermeer van Delft	29
Mare Aegaeum (1-5)	30
Asszonyi kardal Odysseushoz	32
Felhőtánc, égi gagliarda	34
Pygmeus mysterium	36
„A könyv a forma álma...”	37
De Aegypto	38
<i>Akhet-Aton-ban</i>	38
<i>Más Ozymandiás</i>	38
<i>Festett thébai sírfalak</i>	39
Alexandria, 1910	40
Divus Iulius	42
Férfiszó, Antonius Kleopátrához	44
Madridi poétika, 1885 nyarán	46
(A kálomista varjak...)	47

Arany-kori fragmentum	49
Nayariti variációk	51
<i>Tierra Incognita</i>	51
<i>Tayáú, a Napisten</i>	51
<i>Tetewan birodalma</i>	53
(Nem és nem...)	54
Epodus hősies hordákról	56
Post tenebras lux	57
Tragikus triptichon.....	61
Őszi epodosz	61
Hódolat az atlantisziaknak!	61
Szabálytalan szonett a pusztulásról	62
Győztesek éjszakája	63
Hódolat Omar Khajjámnak! (1-7)	64
Dante elhagyja Firenzét	66
Vak madárijesztők: szétszaggatott földek	68
Változatok vereségre, télre	70
<i>Költőnek üdv, ha szótlanabb...</i>	70
<i>De most a költők némasága...</i>	71
Pygmeus elégia	72
Consolationes	74